

Деадаптаційні прояви у студентів педагогічних вузів та шляхи їх подолання

Автор розкриває теоретичні підходи з даної проблеми, інтерпретує погляди інших дослідників. Знайомить з особливостями студентської деадаптації в процесі навчання. Пропонує результати власного експериментального дослідження, які підтверджують актуальність та практичну необхідність дослідження окремих питань.

Ключові слова: адаптація, деадаптація, навчальний процес, виховний процес, соціальний статус, підліток, професійний інтерес, студент, особистість.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Проблема вивчення проблеми деадаптації студентів і вибору доцільних стратегій соціально-педагогічної та психологічної підтримки деадаптованих студентів набирає все більшої актуальності і потребує детального вивчення та аналізу. Дослідження початку ХХ століття Ж.Ламарка, Ж.Сент-Ілера, Г.Спенсера, Ч.Дарвіна підтвердили висновок, що основний механізм пристосування формується безпосереднім впливом умов середовища на живі організми, змінюючи їх відповідним чином. Завдяки цьому науковому імпульсу розпочалося серйозне вивчення проблеми адаптації та деадаптації, яка поступово вийшла за межі еволюційної теорії та загальної біології, стала однією з провідних тем медицини, педагогіки, психології та ряду інших наук.

Аналіз досліджень і публікацій... Явище протилежне адаптації – деадаптація – трактується вченими як процес, що пов'язаний з переключенням з одних умов життя та звикання до інших. Тлумачення феномена деадаптації у різних галузях соціально-педагогічної науки передбачає висвітлення саме тих сторін процесу, які складають предмет відповідних галузей. На кожному віковому етапі розвитку деадаптація відбувається по-різному. Негативного забарвлення деадаптація набуває у підлітковому (студентському) періоді, коли провідним моментом становлення особистості є лінія соціального розвитку. Серед найбільш типових проявів деадаптації В.Семиченко виділяє емоційні порушення, реакції та стани, труднощі у навчанні, проблеми важковиховуваності тощо. С.Максименко, Т.Яценко пов'язують деадаптацію з порушенням взаємостосунків з дорослими та однолітками; Т.Драгунова – зі зниженням успішності; О.Солодухова – із фрустрацією значущих потреб особистості; В.Каган, Л.Литвинова – з негативними внутрішніми переживаннями; С.Подмазін, А.Реан з акцентуаціями характеру; Л.Жезлова, В.Тюріна, Р.Охрімчук – проявом суїцидних явищ та агресивності тощо.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз проявів деадаптації студентів у процесі навчання у ступеневому вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу... Реформа вищої педагогічної школи, що обумовлюється сучасним рівнем розвитку суспільства, умовами переходу до нових соціальних відносин, націлена на розв'язання головного завдання – вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутнього педагога. Це, в свою чергу, пов'язано з пошуком шляхів і методів модернізації, спрямованої на забезпечення вищої педагогічної освіти, на формування педагога нового типу – яскравої, нестандартної особистості, здатної успішно адаптуватися до різноманітних умов життєдіяльності.

Навчальний процес у вищих закладах освіти – це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні відповідно державних стандартів освіти. Він охоплює всіх учасників навчально-виховного процесу (викладачів, кураторів, студентів), засоби, форми та методи навчання. Навчально-виховний процес базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, наступності, неперервності; незалежно від втручання будь-яких політичних партій, інших громадських та релігійних організацій. Він має два головні аспекти: навчання як системну цілеспрямовану діяльність кафедр, що передбачає передачу студентам наукових знань і формування їх особистісних якостей, та учіння як навчальну діяльність студента.

Навчально-виховний процес організовується з урахуванням науково-педагогічного потенціалу, матеріальної і навчально-методичної бази вищого закладу освіти, сучасних інформаційних технологій. Він спрямований на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та прискореної адаптації до динамічних процесів в освітній та соціально-культурній сферах, галузях техніки і технологій, в системах управління й організації праці в умовах ринкової економіки [2].

Під час проведення роботи з питань подолання деадаптації студентів нового прийому нами були уточнені деякі особливості, котрі характерні для навчально-виховного процесу ступеневого вищого

навчального закладу. Заклади освіти такого типу виконують загальноосвітню функцію, яка забезпечує відповідний сучасним суспільним вимогам рівень загальноосвітньої та культурної підготовки майбутніх педагогів, і професійну, що створює умови для підготовки кваліфікованих спеціалістів. Поряд з цим здійснюється і виховна функція. Саме тут у майбутніх педагогів формується науковий світогляд, творче мислення, соціальна активність, особиста відповідальність за результати своєї праці, високі моральні якості, національна гідність та самосвідомість.

Навчально-виховний процес у педвузі передбачає теоретичне і виробниче навчання, фізичне виховання, виховну роботу з студентами. О.Полякова, М.Сичова та ін. поєднують теоретичне навчання, вивчення загальноосвітніх предметів з цілеспрямованою професійною підготовкою як головною особливістю навчально-виховного процесу в вузі.

Відповідно до „Концепції педагогічної освіти” зміст освіти передбачає соціально-гуманітарну, психолого-педагогічну, фахову і практичну підготовку.

Вищезгадані цикли змісту педагогічної освіти тісно пов'язані між собою. Однак, як зауважує В.Плахтій, поєднання самостійних циклів предметів є не лише специфічною особливістю навчального процесу в педагогічних навчальних закладах, але й складною педагогічною проблемою, бо воно значно ускладнює структуру виховного процесу. Це вимагає диференційованого підходу до виховної роботи, конкретизації завдань, змісту і методів впливу на студентів з урахуванням елементів виховуючого навчання, властивих для навчальних дисциплін певного циклу.

У педагогічному навчальному закладі здійснюється становлення особистості, відбувається засвоєння цінностей, норм, зразків поведінки, притаманних даному соціуму, ведеться підготовка до входження в суспільство. Тут студенти вперше стають членами профспілкової організації, оволодівають навичками професійної і громадської діяльності, взаємодіють з студентським колективом та колективом викладачів тощо. Все це вимагає від членів педагогічного колективу не лише певних знань з різних навчальних предметів, методики виховної роботи, але й урахування особливостей галузі, для якої заклад здійснює підготовку кваліфікованих кадрів, традицій колективів базових освітніх установ, де студенти проходять педагогічну практику.

Характерні особливості має і режим навчально-виховного процесу. Поєднання загальноосвітньої, професійної підготовки призводить до перевантаженості студентів та викладачів. Студенти помітно стомлюються, особливо це стосується першокурсників. Після навчальних занять розпочинають роботу гуртки, секції, клуби тощо. Студентам потрібно також підготуватися до занять на наступні дні, вони повинні мати і вільний час для того, щоб допомогти батькам, зустрітися з друзями, піти в кіно та ін.

Перевантажені також і викладачі. Крім проведення навчальних занять, у них ще й засідання кафедр, циклових комісій, зборів тощо. Залишається обмаль часу на самоосвіту, на творчу роботу. Саме тому дехто з них не приділяє достатньої уваги спілкуванню з студентами-першокурсниками, проведенню різних форм виховної роботи в групі.

Навчання у вищому педагогічному закладі за основними спеціальностями поєднується з освоєнням однієї з додаткових спеціалізацій. Формування навчальних груп за бажаннями абітурієнтів здобути знання з обраної спеціальності та додаткової спеціалізації відбувається під час вступних екзаменів. У сформованих на першому курсі групах за додатковою спеціалізацією хоч і збільшує навчальне навантаження, проте сприяє більш активному спілкуванню майбутніх педагогів, активізує їх навчально-пізнавальну діяльність. Студенти мають також змогу одержати посвідчення про набуття однієї з громадських професій, в якій вони себе проявили, беручи участь у позаурочній роботі.

Професійний інтерес – це спрямованість особистості на успішне оволодіння обраною професією в результаті усвідомлення її суспільної і особистої значущості та емоційної привабливості. Він виявляється в бажанні глибше пізнати свою професію, в сумлінному ставленні до оволодіння професійними вміннями, навичками, в психологічній і практичній готовності працювати за обраною професією [2].

Сформованість професійного інтересу виступає інтегральним фактором, визначає навчальну активність та особистісний розвиток. На це спрямований не лише навчальний процес, а й позаурочна діяльність, якій у вузі приділяється особлива увага. Нами започатковано чимало різноманітних форм її організації: зустрічі з кращими вчителями та вихователями міста, конкурси професійної майстерності, гурткова робота та інші заходи. Це сприяє розвитку у студентів інтересу до обраної професії, розширенню їх професійного світогляду.

Однією з особливостей навчально-виховного процесу ступеневого вищого навчального закладу є специфічність студентського контингенту, який складається в основному з підлітків. Соціальні, вікові, психофізіологічні особливості першокурсників значною мірою визначають ті проблеми, що виникають у процесі адаптації.

Вступаючи до навчального закладу, значна кількість студентів відривається від сім'ї. Це викликає гострі переживання, хронічне почуття тривоги, можна помітити перші ознаки дезадаптації. Переважна більшість першокурсників виглядає виснаженими, стомленими, у них помітне підвищення

частоти пульсу, дихання. Вони часто бувають настороженими, виявляють неспокій і навіть плачуть. Підвищується рівень тривожності. У перші дні перебування у навчальному закладі першокурсники мало спілкуються, спостерігають за поведінкою інших студентів та викладачів. Їх діяльність може бути хаотичною і непродуктивною. Студенти нового прийому придивляються, прислухаються, не виявляють ініціативи, почувають себе дещо розгубленими. Навіть за сприятливої адаптації у студентів спостерігається знижений апетит; через підвищену настороженість, вони довго не можуть заснути, а, заснувши, сплять тривожно і недовго, частіше хворіють. Першокурсники інколи не справляються навіть з елементарним самообслуговуванням. В них виникає загальне почуття дискомфорту. Показниками дезадаптації може бути тривала некерована поведінка, гостра чутливість до розлуки з батьками, часткова відсутність проявів будь-яких почуттів, депресія, потяг до брехні та ін [6].

У вузі в навчальних групах різна кількість дівчат і хлопців, міських і сільських, тих, хто проживає в гуртожитку та вдома. Наявність у студентському колективі студентів-сиріт та студентів із неблагополучних сімей вимагає від педагогів розуміння, терпіння, тактовності, застосування відповідних форм роботи, що полегшить їх адаптацію. Саме тому важливо, щоб на базі навчального закладу була створена широка мережа гуртків, клубів, спортивних секцій.

Важливе значення для подолання проявів дезадаптації має також урахування вікових, фізіологічних і психологічних особливостей студентів. Відомо, що у ступеневому навчальному закладі I-II рівня акредитації навчаються студенти, які прийшли після 9-го класу школи, їм по 15-15,5 років, вони знаходяться на межі старшого підліткового та юнацького віку. І.Булах, І.Бойко, М.Кле, В.Гроховський відзначають, що підлітковий період є складним, він наповнений труднощами, що виникають нескінченно [1; 3; 4; 5].

Підлітковий вік, під який підпадають студенти нового прийому, характеризується, з одного боку, пластичністю психіки та значними резервами зростання її можливостей, а з іншого – кризовим періодом, коли активно відбувається перебудова особистісної структури підлітка. Все це накладає певну специфіку на процес адаптації студентів нового прийому, зумовлює необхідність посилення індивідуальної роботи з підлітками [7].

На наш погляд, дезадаптація студентів пов'язана перш за все з різкою зміною соціального стану особистості, пристосуванням до нових умов праці.

Виходячи з найважливіших напрямів становлення особистості, основний зміст роботи щодо подолання проявів дезадаптації студентів молодших курсів можна визначити, як освоєння нових навчальних форм, оцінок, засобів і прийомів самостійної роботи; пристосування до нового типу навчального колективу, його традицій; засвоєння нових видів навчальної діяльності; пристосування до інших умов побуту в студентських гуртожитках, нового культурного середовища, нових форм використання вільного часу.

Висновки... Таким чином, щоб успішно подолати прояви дезадаптації, процес адаптації студентів не повинен бути простим пристосуванням їх до нового середовища і вимог. Він має передбачати активний, усвідомлений характер їх входження в інше середовище життєдіяльності. Це надто складний процес, який являє собою не тільки пристосування особистості до тимчасового специфічного середовища, а й набуття нею нового соціального статусу – статусу студента.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бойко І. І. Соціально-психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 13.00.07 „Педагогічна та вікова психологія“ / І. І. Бойко. – К., 2002. – С. 22.
2. Боллобаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посіб. для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти / Я. Я. Боллобаш. – К. : ВВП „КОМПАС“, 1997. – 64 с.
3. Булах І. С. Психологія особистості підлітка // Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / авт. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – С. 175–232.
4. Гроховский В. В. Пути профилактики психопатии и психопатоподобных расстройств у школьников и учащихся подростков / В. В. Гроховский. – Харьков, 1980. – С. 43–62.
5. Кле М. Психология подростка: Психосексуальное развитие / М. Кле. – М. : Педагогика, 1991. – 176 с.
6. Социальная дезадаптация: нарушения поведения у детей и подростков / под ред. Н. В. Востриковой. – М., 1996. – С. 46–49.
7. Федоришин Г. М. Психологічні детермінанти шкільної дезадаптації підлітків / Г. М. Федоришин. – Івано-Франківськ, 2002. – 297 с.

Анотація Л.В.Зданевич

Дезадаптивні прояви у студентів педагогічних вузів і пути їх преодолення

Автор раскрывает теоретические подходы к данной проблеме, интерпретирует взгляды других исследователей. Предлагает результаты собственного экспериментального исследования, которые подтверждают актуальность и практическую необходимость исследования определенных вопросов.

Ключевые слова: адаптація, дезадаптація, учебный процесс, воспитательный процесс, социальный статус, подросток, профессиональный интерес, студент, личность.

Summary
L.V.Zdanevych

Disadaptive Manifestations of the Students of Pedagogical Universities and Ways to Overcome Them

The author reveals the theoretical approaches to this problem, interprets the views of other researchers. The author offers the results of own experimental research that confirm the relevance and practical necessity to the research of specific issues.

Key words: adaptation, disadaptation, teaching process, educational process, social status, teenager, professional interest, student, personality.

Дата надходження статті: „9” лютого 2012 р.

УДК 37.036+373.6–023.11(045)

Г.М.ІСАЄВА,
науковий співробітник
(м.Київ)

Педагогічна творчість вчителя як основа формування творчої особистості учня в умовах профільної школи

У статті йдеться про формування творчого вчителя. Акцентується увага на розвитку ініціативи і творчості вчителя, що сприяють формуванню творчої особистості учня. Показується внесок В.О.Сухомлинського у розробку вивчення теорії і практики становлення творчого вчителя.

Ключові слова: педагогічна творчість, учителі, формування творчої особистості, профільна школа.

Постановка проблеми в загальному вигляді... XXI століття обумовлює потребу у визначенні стратегії реформування освіти, пошуку інноваційних шляхів становлення середньої школи, яка б створювала сприятливі умови для розвитку й саморозвитку особистості як творця і проектувальника свого життя.

Сьогодні, як ніколи, зростає роль освіти, спрямованої у майбутнє. Характерною ознакою (профільної) середньої школи, на нашу думку, є інноваційність – (здатність до оновлення, творчості), яка сприяла б створенню такої атмосфери, коли конструктивне ставлення до нової творчої ідеї було б однією із значущих цінностей, потребою кожного вчителя і учня.

Завдання вчителя на сьогоднішньому етапі полягає у розвитку в дитини вміння самостійно здобувати знання, а мета кожного уроку – розвивати світорозуміння, прилучати дитину до творчості, до відчуття власних відкриттів. Саме на це і націлюють нормативно-правові державні документи – закони, постанови, концепції тощо. Зокрема, закон України „Про освіту”, Державна програма „Освіта” (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті та ін. Документи передбачають забезпечення можливостей постійного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального, творчого та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [1].

Через освіту ми повинні підготувати людину, здатну і бажаючу творити і сприймати зміни та нововведення. Такий стан справ в освіті істотно впливає і на проблему формування, становлення вчителя, вчителя творчого, вчителя-особистості, від якого залежить обличчя майбутньої школи. Саме педагогічні кадри, вчителі мають вдихнути у неї нове життя.

Домінуюча роль у навчально-виховному процесі належить і буде належати насамперед учителю. Постать учителя, його професійна компетентність набувають надзвичайно важливого значення. Адже ключова роль у вирішенні пріоритетного завдання сучасної і майбутньої державної політики в галузі освіти – поліпшення якості надання послуг – належить саме учителю, вчителю-творцю, який спроможний вибудувати індивідуальну модель роботи з кожним учнем, розвинути його творчі здібності, здатність пристосуватися до динамічних умов соціального і професійного життя.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема творчої діяльності вчителя була актуальною на всіх етапах розвитку школи, тому вона була і є предметом дослідження багатьох вчених. Про глибокий інтерес до неї свідчить бажання багатьох дослідників створити теорію творчості. Важливу роль у розробці основ теорії педагогічної творчості відіграли фундаментальні праці видатних вчених, зокрема О.О.Абдуліної, М.М.Алексюка, Є.С.Березняка, І.А.Зязюна, Ю.Л.Львової, В.Ф.Паламарчук, М.М.Поташніка, О.Я.Савченко, О.В.Сухомлинської, В.А.Семиченко, О.Сисоевої, Л.І.Рувинського, Р.Х.Шакурова та багатьох інших.